

УДК 368.914(477)

*Прудь П. В., аспірант кафедри
управління персоналом та економіки праці,
ДВНЗ «Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана»*

ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ІНСТИТУТІВ НЕДЕРЖАВНОГО ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УКРАЇНІ

АНОТАЦІЯ. У статті розкрито роль недержавного пенсійного забезпечення в Україні, визначено особливості надання пенсійних послуг, проблеми розвитку недержавного пенсійного забезпечення та запропоновано шляхи удосконалення.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: пенсія, недержавне пенсійне забезпечення, недержавні пенсійні фонди, накопичувальна пенсійна система.

АННОТАЦИЯ. В статье раскрыта роль негосударственного пенсионного обеспечения в Украине, определены особенности предоставления пенсионных услуг, проблемы развития негосударственного пенсионного обеспечения и предложены пути совершенствования.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: пенсия, негосударственное пенсионное обеспечение, негосударственные пенсионные фонды, накопительная пенсионная система.

ANNOTATION. The role of non-state pension providing in Ukraine are exposed in the article, peculiarities of pension services and the problems of non-state pension providing are determined and the ways of improvement are offered.

KEY WORDS: pension, non-state pension providing, non-state pension funds, the funded pension system.

Постановка проблеми. В основі пенсійної системи будь-якої країни є здатність забезпечити гідний рівень життя пенсіонерів. Демографічна ситуація, яка склалась в Україні, сигналізує, що вже в найближчому майбутньому очікується гострий дефіцит робочої сили. Дослідження експертів засвідчує, що впродовж 2015—2020 рр. населення працездатного віку зменшиться на 1,5 млн осіб. Якщо сьогодні на десятеро працездатних осіб припадає чотири пенсіонери, то у 2050 році кількість осіб пенсійного віку наблизиться до восьми [11, с. 129].

Поряд із демографічними чинниками проблему пенсійного забезпечення населення актуалізує несприятливе економічне ста-

новище України, зокрема, перманентність фінансово-економічних криз, дефіцит Пенсійного фонду України та високий рівень пенсійного навантаження на Державний бюджет, який є одним із найвищих у світі, низький рівень заробітної плати та високий рівень тінізації економіки та ін. Неспроможність солідарної пенсійної системи забезпечити гідний рівень життя призвела до необхідності пенсійної реформи та подальших наукових досліджень даної проблематики.

Аналіз останніх публікацій. Дослідженням проблем розвитку недержавного пенсійного забезпечення в Україні присвячені наукові праці А.М. Авчукової, С.О.Білої, О.П. Ковалю, М.В. Лазебної, Е. М. Лібанової, О.М. Пищуліної, О.Й. Ткача, М.П. Шавариної, Н.В. Шаманської. Поряд з цим специфіка надання недержавних пенсійних послуг банками, страховиками та недержавними пенсійними фондами залишається однією із актуальних проблем вивчення на шляху популяризації пенсійних новацій серед населення країни.

Виклад основного матеріалу дослідження. В Україні у 2004 році розпочато пенсійну реформу, згідно з якою пенсійна система представлена трьома рівнями (рис. 1): I рівень — державне пенсійне забезпечення; II рівень — накопичувальна система загальнообов'язкового державного пенсійного страхування; III рівень — недержавне пенсійне забезпечення.

Визначимо особливості кожного рівня системи пенсійного забезпечення. Перший рівень характеризується значним проміжком часу функціонування та зрозумілістю для громадськості, загальнообов'язковістю здійснення пенсійних внесків працюючими громадянами, які надалі перерозподіляються пенсіонерам. Зокрема, із заробітної плати працюючих щомісячно відраховується частина доходу до Пенсійного фонду України. Однак у зв'язку із наявністю дисбалансу між працюючими та пенсіонерами, економічною нестабільністю, приховуванням доходів громадянами розмір розподільчої пенсії дуже низький, а тому є малоефективним інструментом забезпечення соціального захисту пенсіонерів.

До другого рівня відноситься накопичувальна система загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, яке буде здійснюватися шляхом обов'язкових пенсійних відрахувань від 2 % на початку введення реформи, збільшеному кожного наступного року у розмірі на 1 % до досягнення 7 % (розділ 1, ст. 1) [3]. Відповідно, відраховані кошти спрямовуватимуться на персона-

льні рахунки громадян. У подальшому їх інвестування в економіку формує джерело збільшення розміру майбутніх пенсій. Однак запровадження другого рівня відтерміновано у часі в зв'язку із необхідністю створення відповідних соціально-економічних передумов, зокрема, досягнення бездефіцитності бюджету Пенсійного фонду України, дефіцит якого у 2012 році сягнув 27,2 млрд грн, з яких 15,3 млрд грн покривалися за рахунок коштів державного бюджету [6]. Таким чином, перший і другий рівні пенсійного забезпечення в Україні становлять систему загальнообов'язкового державного пенсійного страхування.

Рис. 1. Трирівнева система пенсійного забезпечення в Україні

Джерело: складено на підставі даних [1; 2; 5, с. 11–12]

До третього рівня пенсійної системи відноситься недержавне пенсійне забезпечення (надалі НПЗ), послуги якого надають банки, страхові компанії (які отримали ліцензію на страхування життя) та недержавні пенсійні фонди (надалі НПФ) (рис. 2). Особливості запровадження даного рівня НПЗ полягають у добровільній участі фізичних та юридичних осіб.

Рис. 2. Структура недержавного пенсійного забезпечення в Україні

Джерело: складено автором

Недержавні пенсійні фонди є неприбутковими організаціями та більш гарантованою з боку держави формою недержавного пенсійного забезпечення. Головна перевага НПФ полягає у тому, що його учасник є безумовним власником заощаджень на своєму персональному рахунку.

Розрізняють відкриті, корпоративні та професійні НПФ. Учасниками відкритого НПФ можуть бути будь-які фізичні особи незалежно від місця та характеру їх роботи. Засновниками відкритого НПФ можуть бути одна чи кілька юридичних осіб. Корпоративний НПФ створюється однією або кількома юридичними особами-роботодавцями, але до них можуть приєднуватися роботодавці-платники. Право участі у корпоративному НПФ належить усім найманим працівникам юридичної особи, що є засновником або роботодавцем-платником такого фонду. Професійний недержавний пенсійний фонд створюється об'єднанням громадян або юридичних осіб, включаючи професійні спілки, пов'язані за родом їх професійної діяльності. Учасниками профе-

сійного НПФ можуть бути виключно фізичні особи, пов'язані за родом їх професійної діяльності [8].

НПФ створені забезпечити соціальний захист і вищий рівень життя пенсіонерам шляхом добровільного накопичення заощаджень на індивідуальних пенсійних рахунках, які відкриваються самими громадянами через укладання контрактів з адміністраторами НПФ. При досягненні учасником пенсійного віку НПФ сплачує заощаджені кошти, а також отриманий інвестиційний дохід. У результаті незадовільної роботи фонду учасники у будь-який момент можуть перевести кошти (заощадження плюс інвестиційний дохід) в інший фонд. Крім того, учасники НПФ, можуть самостійно обирати форму та розмір грошового внеску, відстрочувати отримання пенсійних виплат, залишати накопичені кошти в спадок, за певних умов відтерміновувати внески.

Не зважаючи на наявні переваги накопичувальної системи недержавного пенсійного забезпечення, вона й досі не знайшла належної підтримки у суспільстві та характеризується низькими показниками розвитку (табл. 1).

Таблиця

**ДИНАМІКА ОСНОВНИХ ПОКАЗНИКІВ РОЗВИТКУ НЕДЕРЖАВНИХ
ПЕНСІЙНИХ ФОНДІВ В УКРАЇНІ ПРОТЯГОМ 2005-2012 рр.**

Показники	Роки							
	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Кількість НПФ, на кін. пер.	54	79	96	109	108	101	97	94
Пенсійні активи, млн. грн.	46,1	142,0	280,7	612,2	857,9	1144,3	1 386,9	1 660,1
Кількість учасників за пенс. контрактами, тис. ос.	88,4	193,3	278,7	482,5	497,1	569,2	594,6	584,8
Загальні пенсійні внески, млн грн, з них:	36,4	114,4	234,4	582,9	754,6	925,4	1 102,0	1 313,7
від фізичних осіб	2,2	5,3	14,0	26,0	31,8	40,7	50,6	58,6
від фізич. осіб-підприємців	0,01	0,02	0,04	0,1	0,1	0,2	0,2	0,2

Закінчення табл.

Показники	Роки							
	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
від юридичних осіб	34,2	109,1	220,4	556,8	722,7	884,6	1 051,2	1 254,9
Пенсійні виплати, млн грн	1,7	4,0	9,1	27,3	90,1	158,2	208,9	251,9
Інвестиц. доходи, млн грн	9,7	45,3	68,1	86,8	236,7	433,0	559,9	620,3
Витрати, що відшкод. за рах. пенсійних активів, млн грн	1,3	6,1	16,6	31,6	47,1	64,6	86,6	106,6

Джерело: складено на підставі даних: [9; 10]

Аналіз даних таблиці показує, що протягом 2005—2008 рр. кількість недержавних пенсійних фондів зросла вдвічі, однак у 2009 році у зв'язку з фінансовою кризою та зменшенням доходів населення їх кількість зменшилась, і впродовж 2010—2012 рр. спадна тенденція зберігається. Станом на 31.12.12 в Державному реєстрі фінансових установ міститься інформація про 94 недержавних пенсійних фонди. Не зважаючи на позитивну тенденцію зростання показників діяльності НПФ, вони є досить низькими. Так, у 2012 році частка активів НПФ у ВВП складає близько 0,1 %, частка учасників НПФ у загальній кількості зайнятого населення — 1,5 %, що говорить про нерозвиненість недержавного пенсійного забезпечення в Україні.

Банки надають послуги з відкриття пенсійних депозитних рахунків з метою накопичення коштів (шляхом залучення, кредитування та інвестування) для виплати їх власнику при настанні пенсійного віку. Водночас, обсяг пенсійних внесків не може перевищувати, гарантованої Фондом гарантування вкладів фізичних осіб, суми відшкодування пенсійних заощаджень, яка на сьогодні складає 200 тис. грн [7]. Роль банків у сфері діяльності недержавного пенсійного забезпечення не обмежується лише відкриттям депозитних пенсійних рахунків. Зокрема, банки тісно співпрацюють із НПФ і страховиками, які надають послуги пен-

сійного страхування, і виконують функції зберігача пенсійних активів, управлінця, консультанта тощо. У даному аспекті основною вигодою для банків виступає можливість залучення додаткових заощаджень громадян та отримання шляхом їх інвестування додаткових прибутків. Крім того, банки можуть створювати корпоративні пенсійні фонди, об'єднуючи функції засновника, адміністратора й керівника активами.

Страхові компанії, які отримали ліцензію на страхування життя, надають послуги страхування довічної пенсії, страхування ризику настання інвалідності або смерті учасника фонду, шляхом укладання договорів страхування відповідно до Закону України «Про недержавне пенсійне забезпечення» [2]. Застрахована особа має право на отримання довічної пенсії або одноразової виплати за рахунок коштів Накопичувального фонду, облікованих на її накопичувальному пенсійному рахунку. Виплата довічної пенсії здійснюється у строки і в порядку, що визначені договором страхування довічної пенсії. Страхові компанії зобов'язуються виплатити обумовлену суму та інвестиційний дохід, розмір якого залежить від інвестиційної діяльності страховика. Водночас кошти резервів із страхування життя не можуть використовуватися страховиком для погашення зобов'язань, не передбачених страховим договором, і не можуть бути включені до ліквідаційної маси у разі банкрутства страховика чи його ліквідації, і підлягають передачі іншому страховику. З метою забезпечення гарантій застрахованим особам держава до страховиків життя висуває певні вимоги, зокрема, мінімальний нормативний статутний фонд страховика життя повинен становити 1,5 млн євро (розд. III ст. 30) [4].

Перевагами страхування довічної пенсії є зобов'язання страхової компанії виплатити спадкоємцям страхову суму у разі настання нещасного випадку із страхувальником, навіть якщо клієнт зробив тільки один внесок. Також страхувальник може отримати податкові пільги.

Висновки з проведеного дослідження. Таким чином, недержавне пенсійне забезпечення в Україні представляють банки, страхові компанії та недержавні пенсійні фонди, надання послуги яких відрізняються специфічними особливостями, зокрема умовами участі працівників і роботодавців, гарантіями пенсійних виплат, можливістю успадкування коштів тощо. Однак спільним завданням для них є забезпечення гідного рівня пенсії. Проте іс-

нує низка проблем, які гальмують розвиток недержавного пенсійного забезпечення в Україні: низький рівень довіри населення до фінансових інститутів у зв'язку із утворенням на їх основі фінансових пірамід, проведенням різного роду махінацій, негативним досвідом вкладання заощаджень у банківську систему та ін; низький рівень заробітної плати працездатного населення; незацікавленість роботодавців створювати корпоративні пенсійні фонди та спонукати працівників для підписання угод з НПФ; низька мотивація молоді вкладати кошти у майбутнє пенсійне забезпечення. Для того, щоб недержавні пенсійні фонди, страхові компанії та банки стали важливим компонентом пенсійної системи необхідно: позиціонувати їх послуги шляхом інформування населення; забезпечити інформаційну прозорість і доступність, популяризувати послуги НПЗ через проведення широкомасштабної роз'яснювальної роботи серед населення, підвищити рівень його фінансової грамотності (шкільні факультативи, збори та наради на підприємствах, мас-медіа); удосконалити нормативно-правову базу щодо питань інвестування, ліквідності пенсійних активів, належного адміністрування та управління, нагляду та контролю за рухом пенсійних активів; забезпечити державну підтримку шляхом надання гарантій, удосконалення системи диверсифікації фінансових ресурсів, залучених фондами; сприяти зростанню довіри громадян до діяльності НПЗ.

Література

1. Закон України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» № 1058-IV від 09.07.2003. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>
2. Закон України «Про недержавне пенсійне забезпечення» № 1057-IV від 09.07.2003 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>
3. Закон України «Про заходи щодо законодавчого забезпечення реформування пенсійної системи» № 3668-VI від 08.07.2011 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>
4. Закон України «Про страхування» № 85/96-ВР від 07.03.1996. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : URL: <http://zakon.rada.gov.ua>
5. Коваль О. П. Перспективи впровадження загальнообов'язкової накопичувальної пенсійної системи в Україні: вплив на економічну безпеку [Текст] : монографія / О. П. Коваль. — К.: НІСД, 2012. — 240 с. — С. 11—12.

6. Офіційний сайт Пенсійного фонду України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.pfu.gov.ua>

7. Офіційний сайт Фонду гарантування вкладів фізичних осіб [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.fg.org.ua>

8. Офіційний сайт НПФ «Дністер» [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://www.npf-dnister.com/page.php?id=68&>

9. Офіційний сайт Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://www.dfr.gov.ua>

10. Офіційний сайт Української асоціації інвестиційного бізнесу [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://www.uaib.com.ua>

11. Пенсійна реформа в Україні: напрями реалізації (колективна монографія) / за ред. Е. М. Лібанової. — К.: Ін-т демографії та соціальних досліджень імені М. В. Птухи НАН України, 2010. — 270с. — С. 129.

Статтю подано до редакції 02.06.13 р.

УДК 338.226

Суслов О. П., д-р екон. наук, професор,
професор кафедри інформаційного менеджменту,
Тішков Б. О., старший викладач
кафедри інформаційних систем в економіці,
ДВНЗ «Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана»

ИНДИКАТИВНЕ ПЛАНУВАННЯ: СУТНІСТЬ, ФУНКЦІЇ ТА ФОРМИ

АНОТАЦІЯ. У статті обґрунтовано доцільність використання індикативного планування у ринкових умовах. Досліджено сутність, функції і форми індикативного планування з врахуванням особливостей розвитку національної економіки.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: індикативне планування, регулювання економіки, суб'єкт господарювання.

АННОТАЦИЯ. В статье обоснована целесообразность использования индикативного планирования в рыночных условиях. Исследована сущность, функции и формы индикативного планирования с учетом особенностей развития национальной экономики.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: индикативное планирование, регулирование экономики, хозяйственный субъект.